

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ МОВОЗНАВЧОЇ ТРАДИЦІЇ В ПІДНЕБЕСНІЙ

У статті розглядається зародження та історичний хід розвитку мовознавчої традиції у Китаї, становлення та розвиток синології, як науки про Китай та китайську мову. Виявлено інтерес у дослідженні китайської мови з боку Західних учених та визначені основні зміни, що відбулися всередині країни кінця ХІХ – початку ХХІ століть.

Мова людського суспільства – це мова звуків. Для передачі своїх думок людина користується реченнями, які складаються зі звуків, саме завдяки звукам розрізняються між собою слова. Головна функція мови – бути засобом взаєморозуміння між людьми в усіх галузях людського суспільства [1].

Мова – це найунікальніше з усіх людських творінь. Із безлічі на сьогодні існуючих мов, учені нараховують приблизно 7000 [2]. Антропологи припускають, що людина існує понад мільйон років, записи Шумерів датуються 4000 роком до нашої ери, проте дата виникнення мови досі залишається невідомою. Згідно єгипетської міфології мову створив бог Трос, згідно вавилонської – бог Набу. Цікавим є той факт, індуси вважають, що людським мовним здібностям ми завдячуємо саме Сарасваті – богині жіночого роду, яка була дружиною бога Брахма, який створив світ. На сьогоднішній день ми не можемо ані довести, ані заперечити жодну з існуючих теорій, але мова не була ані винаходом, ані даром, а пройшла довгий еволюційний шлях.

У ХХ-ХХІ століттях, знання та вивчення мов є одним із найважливіших факторів успішного життя та й, взагалі, взаєморозуміння між людьми. На сьогоднішній день велика кількість людей говорить англійською мовою, яка є однією з шести офіційних мов ООН. Однак, потрібно пам'ятати про таку величезну комунікативну країну, як Китайська Народна Республіка (КНР), з чисельністю населення понад півтора мільярда чоловік. Потрібно зауважити, що із слов'янських мов з китайською найбільше контактувала російська мова. У 2009 році Росія та Китай відсвяткували трьохсотліття початку викладання російської мови у Китаї. 1789 рік, є дуже важливою датою в історії не лише співпраці, а й співдружності обох країн, саме цього року імператор маньчжурської династії Цін доручив працівникам російської духовної семінарії в Пекіні навчати китайських дипломатів та інших чиновників, у школі російської мови, створеній при міністерстві науки.

Останніми роками, Україна активно розвиває економічні та політичні зв'язки з КНР. Період отримав назву "епохи реформ та відкритості", мовна політика стала частиною економіки, соціальної сфери й культури. Саме мовна політика перетворилася на одну з найважливіших частин покращення іміджу Китаю за кордоном. Повага до мови, до знань, інтелігентності сприймається в Піднебесній, як невід'ємна частина сучасного суспільства. Дані чинники відіграли надзвичайно важливу роль у вивченні китайської мови, яка вже набула великого поширення у всьому світі. Китайська мова є офіційною мовою Китайської Народної Республіки, Тайваню, Сингапура. Китайська мова є однією з 6 офіційних мов ООН.

Для вивчення та дослідження будь-якої мови світу, потрібно знати історію не лише самої мови, але й поринути у дослідження традицій та культури тієї чи іншої мовної спільноти. У даній статті ми коротко узагальнимо й згадаємо історію розвитку мовознавства у Китаї та акцентуємо нашу увагу саме на подіях ХХ-ХХІ століть, що і є **метою нашої статті**.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Китай – є однією з найдавніших країн світу, з надзвичайно цікавою та багатою культурою, в свою чергу, мова вважається однією з найскладніших для вільного оволодіння. Китайське мовознавство має свою історію розвитку та традицію, тому твори китайських лінгвістів ще більш цікаві для лінгвістів усього світу. Це зумовлено тим, що китайська мова менш вивчена щодо інших мов світу. Китайська мовна традиція нараховує понад 20 століть, тобто більше 2000 років. Вже у Х столітті з'являється класифікація голосних та приголосних, де початковим компонентом є приголосний. Розвиток фонологічної сторони слова пов'язаний з необхідністю транскрибувати власні імена інших мов, тим самим ієрогліф зі знака, що мав значення та звучання перетворився на фонетичний знак, тобто з логограми у монограму. Великий вплив протягом багатьох років на розвиток китайської мови мали Буддизм та буддистська література, монахи повинні були володіти мовами санскриту та пані.

У тому ж X столітті у літературному творі "Юнь Цзін"¹ під впливом індійської мови виникла перша класифікація китайського слова. Граматична ж функція слова мислилась невід'ємною від значення. XVII-XIX століття вважаються розквітом філології та історичної фонетики у Китаї. Учені виділяють два періоди мовної традиції: до та після приходу європейців. Довгий час Китай був закритою країною, що і стало причиною такої періодизації. У перший період (до європейців), вивчалася своя мова, проводилися мовні дослідження, що не мали жодного впливу зі сторони європейського мовного суспільства. У даний період китайська наука розвивалася лише в межах своєї традиції. Після приходу європейців (другий період), мовознавча традиція розвивалася на основі визначених принципів та методів і перетворювалася на науку про мову загалом. Перша робота китайського вченого Ма Джян Чхуна "Граматика китайської мови" побачила світ 1898 року. Автор орієнтувався на граматику французької мови та латині. Потрібно зауважити, що французька мова була популярна у XVII-XIX століттях завдяки місіонерам у Китаї, еталоном інших підручників з мовознавства стала робота Ян Шуда, на яку в 1913 року орієнтувалися учені. Авжеж не могло бути лише європейське мовознавство, історія лінгвістичної думки в Китаї є необхідним матеріалом для будови міцної теорії мовознавства загалом. Історичні передумови мають величезний вплив на подальший бурхливий розвиток мовознавства Китаю. Рух "4 травня" є важливою подією у розвитку, після революції, а саме 1924 року Лі Цзинь Си проголосив роком "розвитку освіти". Усі події сприяли розвитку науки в країні, вчені починають розвивати усі розділи мовознавства загалом. У 1950 році був створений науково-дослідний інститут мовознавства у складі Народної Академії Наук, що вже з перших днів роботи почав звертати пильну увагу на питання мовознавства, збирав та перекладав збірки, статті, присвячені питанням синології². Кожен науковий співробітник Народної Академії Наук мав звукозаписуючий пристрій, завданням якого було – збирати загальні данні з фонетики; китайські лінгвісти розгорнули величезну роботу з вивчення мови та беззаперечно досягли багато успіхів. Важливою датою був вересень 1959 року, саме тоді виникла дискусія з питання національної мови, оскільки, у Китаї офіційно проживає 56 національних меншин, тому потрібно не забувати про різноманіття діалектів, так як кожна з національних меншин має свій діалект; Жень Мін Шань зазначав, що різниця між територіальними діалектами настільки велика, що можна говорити лише про формування, але не наявність єдиної мови. На думку вченого, назва "національна мова" насправді являє собою лише найбільш розповсюджений територіальний діалект, яким є північний (пекінський) [5]. Північним (пекінським) діалектом розмовляє 70 відсотків усього населення Китайської Народної Республіки. Усі учасники дискусії єдинодушно визнали, що саме північному діалекту належить головна роль у формуванні національної мови. Важливою ланкою мовної політики Китаю було саме розповсюдження Путунхуа (загальнонаціональної мови) у державних масштабах. Наприкінці 1950 років, Луй Шу Сян, Чхан Чжи Гун та інші переймалися питанням "Що є слово у китайській мові", з'являється низка публікацій з цієї теми.³ Видатний вчений Чхао Юань Жень (Chao Yuan Ren), який у молодому віці поїхав до Сполучених Штатів (the USA) та з 1900 року плідно працював, досліджуючи китайську мову, присвятив низку робіт поняттю слова та складоморфеми у китайській мові. Він вважав, що саме складоморфема є основною, базовою одиницею в системі знакових засобів китайської мови, а усі інші одиниці є вторинними [6]. Китайські вчені Ло Чан Пей та Ван Цзюнь досліджували варіації вимови у Пекіні. Результатом є поява в "Путунхуа" таких фонетичних одиниць як діафони та діафонеми.

У 1964 році Комітетом писемності видається спеціальний довідник "Лексика з легким тоном в путунхуа", в якому були відібрані понад 20 тисяч найбільш уживаних слів. У збірці також йшлося про наголос у двоскладових словах та словосполученнях. Проблема саме наголосу, а не тону зазвичай не розглядають в учбових посібниках, а потрібно пам'ятати, що проблема наголосу нерозривно пов'язана з реалізацією тону у китайській мові. Тон надає китайській мові унікальність з одного боку, та складність в опануванні іноземцями, з іншої. Сюй Шижун, у 1967 році написав посібник "Вправи з тонів путунхуа", в якому було докладно описано тони за загальноприйнятою

¹ Юнь Цзін /Yunjing (韵镜) – найстаріший словник, в якому вперше описана фонологічна система китайської мови (Middle Chinese), автор невідомий. У період з 1161-1203 рр "Юнь Цзін" був опублікований Джаном Лінъдзи (Zhang Linzhi/张麟之). Представляє собою 43 таблиці, кожна з яких поділяється на 4 частини, відповідаючи 4 тонам.

² Термін синологія (Sinology) походить від слова Sinaï, саме так називали китайців. "Шовковий шлях" відіграв величезну роль у назві сучасної КНР. Європейці називали Китай – Sin. Термін "Sinology" з'явився 11 грудня 1814 року та був вперше вжитий франц. вченим Jean Pierre Abel Remusat. Sinology – наука про вивчення китайської мови та Китаю загалом.

³ Луй Шу Сян зазначав "... фактичні границі слова виділяються на основі морфологічних ознак, чим більш розвинена морфологія мови, тим менше труднощів виникає у дослідника..."

шкалою⁴. У лютому 1958 року у Пекіні був прийнятий новий китайський фонетичний алфавіт, який практично використовував усі букви латинської писемності [7].

У квітні 1982 року китайською науковою спільнотою "Логіка та мова" був відкритий заочний університет логіки та мови, що видавав підручники, в яких освітлювалися питання структури значення слова, теорії фонем, еволюції писемності, походження та розвитку мови, методів вивчення; ректором університету став видатний китайський лінгвіст Ван Лі, який присвятив багато наукових праць саме фонетиці та фонології; у 1965 році з'явився підручник, у якому професор чітко та зрозуміло дає пояснення термінам "фонема та силабема" [8].

У 80 роках стають дуже популярними різноманітні лінгвістичні журнали, такі як "Ханьюй сюесі" ("Вивчення китайської мови") – науково-популярний журнал. Статті присвячувалися вивченню китайської мови як другої іноземної, висвітлювалися питання фонетики; журнал видавався один раз на два місяці. "Юйвень чжиши цункань" (Збірка з мовознавства) – є журналом, основним призначенням якого було вдосконалення практичних навичок володіння мовою та відомостей з фонетики; крім журналів, публікуються газети "Ханьюй пінйін бао" (Газета китайської фонетичної транскрипції) та "Юйвень бао" (Мова). Усі публікації та видання сприяли підвищенню рівня володіння мовою.

З 13 по 17 серпня 1985 року у Пекіні проводився I Міжнародний симпозіум з викладання китайської мови, більш ніж 20 країн брали участь. На симпозіумі директор Пекінського Університету Люй Бісун наголосив на потребі спеціалістів з китайської мови, у зв'язку з розширенням міжнародних зв'язків. 1985 року понад 50 країн, 24 китайські вузи, 11 китайських та 14 іноземних видавництв взяли участь; вперше на міжнародній конференції такого масштабу робочою мовою була китайська. [9] Саме ці події та бурхливий розвиток Китаю сприяв вивченню східних мов. Наш світ охопила так звана "китайська мовна лихоманка". Вивчення китайської мови вже набуло великого поширення в усьому світі, майже 40 мільйонів іноземців різного віку з різних країн світу вивчають китайську мову, близько 5000 вищих навчальних закладів світу пропонують програми та курси вивчення китайської мови. Усі університети Китаю пропонують іноземцям безліч програм для вивчення китайської мови.

Неможливо не згадати про внесок учених колишнього СРСР у китайське мовознавство ХХ століття. ХХ століття також було досить плідним для сходознавців усього світу, праці та досягнення вчених були високо оцінені у всьому світі. Так, у Ташкенті, у 1957 році з 4 по 11 червня пройшла Перша Всесоюзна Конференція сходознавців, в якій узяли участь Китай, Росія, Україна, Румунія, Корея, Польща, Монголія, В'єтнам та інші країни. Було розглянуто понад 120 доповідей, серед яких були доповіді таких відомих професорів, як І. М. Ошаніна, Б. А. Серебреннікова тощо. Лише у період з 1949 по 1959 роки з'явилося понад 80 лінгвістичних робіт, враховуючи фундаментальні праці, статті з окремих проблем, що були присвячені китайській мові – таким є результат плідної праці радянських учених. Особлива увага приділялася таким питанням:

- частини мови в китайській мові;
- принципи виділення головних членів речення;
- природа лексичної одиниці китайської мови;
- специфіка китайського слова та морфологічна структура слова.

Саме останнє питання є дуже важливим, адже його пояснення та вивчення надали змогу майбутнім синологам та й просто людям, що вивчають китайську краще її розуміти та опанувати. Вивчалася китайська мова, зіставлялася китайська та російська мови. Адже російська та китайська мови є мовами двох різних типів: одна є мовою флективною, інша коренеізольуючою. У 1953 р. видатний учений В. М. Солнцев присвятив проблемі слова та кореня в китайській мові свою кандидатську дисертацію, вперше в китаєзнавстві сформована проблема конверсії як словоутворюючого засобу.

У 1957 році вийшла робота іншого вченого, С. Є. Яхонтова "Категория глагола в китайском языке" яка і сьогодні є цінним внеском в китайське мовознавство. Робота була перекладена китайською мовою та внесена до "Бібліотеки лінгвіста".

Важливою є робота М. К Румянцева, що стосувалася експериментальних даних з інтонації речень у сучасній китайській мові, робота була написана на основі серйозного дослідження автора. Опрацювання та дослідження фонетики китайської мови представлено трьома дослідженнями: "Структура складу в китайській національній мові" А. А. Драгунова та Е. Н. Драгунової, "Фонемний склад китайської мови" І. Н. Гальцевої та "Акустична природа словесного наголосу у сучасній китайській мові" Н. А. Спешнева. Саме завдяки цим працям стрімко розвивається китайська фонологія, тому що вони послужили надійним фундаментом для подальших досліджень. За останні

⁴ тон (від гр. tonos – напруження). Шкала про 4 тони китайської мови. Перший тон позначається – 55, другий – 35, третій – 21, четвертий – 51.

роки успішно підготовлено десятки китайців-спеціалістів, у чому і полягає можливість подальшого розвитку філологічного Китаєзнавства (синології).

Із поданого вище матеріалу, можна зробити **висновки**, що китайська мовознавча традиція зародилася досить рано, поступово розвивалася. Дослідження та вивчення Путунхуа цікавило здавна не лише китайських учених, але й вчених з усього світу. Початок ХХ століття знаменується бурхливим розвитком мовознавчої традиції (синології) у Китаї. Цей процес природний та зрозумілий, адже почався бурхливий розвиток самої країни (Китаю).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Тоцька Н. І. Сучасна українська літературна мова / Н. І. Тоцька. – К, 1981. – 3 с.
2. David Crystal. The Cambridge Encyclopedia of Language / David Crystal. – [2-nd edition]. – Cambridge University Press, 1997. – 286 p.
3. Жень Мін Шань. Основні питання китайської мови та письма / Жень Мін Шань // журнал "Сінчжун Хуа" 16.10. 1951. – № 20. – С. 34–38.
4. Chao Yuan Ren. Language and Symbolic Systems / Chao Yuan Ren. – Cambridge University Press, 1968. – P. 37–43.
5. Спешнев Н. А. Фонетика китайського язика / Н. А. Спешнев. – Л., 1980. – 117 с.
6. Ван Ли. Wang Li "Hanyu yinyun" / Ван Ли. – Пекин, 1963. – 198 с. (王力, 汉语音韵, 北京, 1963, 198 页).
7. Семенас А. Л. Лингвистические исследования в Китае / А. Л. Семенас // Вопросы Языкознания, Академия Наук СССР. – М. : "Наука", № 1, январь–февраль, 1988. – 140 с.

Матеріал надійшов до редакції 02.11. 2010 р.

Ястреблянская М. В. История развития языковедческой традиции в Поднебесной.

В статье рассматривается зарождение и исторический ход развития языковедческой традиции в Китае, становление и развитие синологии, как науки о Китае и китайском языке. Исследование китайского языка вызвало особый интерес Западных ученых, определены основные изменения, которые произошли внутри страны конца XIX – начала XXI столетий.

Yastrteblyanska M. V. Developmental History of China's Linguistic Tradition.

The article summarizes the conception and development of Chinese linguistic tradition, Sinology as a new study about China, and Chinese language. By showing the interest in the research of the Chinese language simultaneously by Western and Chinese scholars, it evaluates what changes occurred inside the country, especially from the beginning of 19th century to present days.